

Ю. О. Шевцов

Дніпропетровський національний університет імені О. Гончара

ФІНАНСОВЕ ПОСЕРЕДНИЦТВО: РОЗВИТОК В МЕЖАХ РИНКІВ БАНКІВСЬКИХ ТА СТРАХОВИХ ПОСЛУГ

В статті розглянуто основні проблеми розвитку ринків страхових та банківських послуг. Проаналізовано можливості розширення співпраці та виявлено передумови розвитку ринку фінансових послуг.

Ключові слова: банки, страхові компанії, співпраця, ринок фінансових послуг

В статье рассматриваются основные проблемы развития рынков страховых и банковских услуг. Проанализированы возможности расширения сотрудничества и выявлены предпосылки для развития рынка финансовых услуг.

Ключові слова: банки, страховые компании, сотрудничество, рынок финансовых услуг

The article is dedicated to the main problems of development of the market of bank and insurance services. Perspectives of further cooperation have been analyzed and the preconditions of the financial services market have been discovered.

Keywords: banks, insurance companies, cooperation, financial services market.

Становлення та розвиток ринку фінансових послуг є однією з передумов ефективного функціонування всіх сфер і ланок економіки країни. Пройшовши етапи виникнення та становлення, фінансовий сектор України знаходиться в стадії жорсткої конкурентної боротьби як з боку українських, так і іноземних фінансових установ. Кожен учасник ринку вступає в складну боротьбу за ресурси, прибутки та можливості. Окрім того, спостерігається тенденція до універсалізації фінансових установ, що збільшує конкуренцію та вимагає шукати нові напрямки розвитку власного бізнесу.

Особливо актуальною стає взаємодія фінансових установ, зокрема банків та страхових компаній, як найактивніших учасників фінансового ринку, які здатні реально впливати на нього. Взаємодія банків та страхових компаній може набирати різних форм, серед яких банківське страхування, страхування банківських ризиків та надання страховим компаніям банківських послуг – розміщення коштів, розрахункове обслуговування та ін.

У контексті вищесказаного впливають загальні тенденції розвитку, а також назрілі проблеми, що потребують вирішення. Значний внесок у розвиток теорії та практики сумісної банківської та страхової діяльності належить багатьом вітчизняним економістам. Серед відомих українських авторів, роботи яких присвячені цим питанням, слід відзначити К. Воблого, Д. Базилевича, М. Клапківа, А. Поддєрьогіна, Н. Внукова, О. Паламарчук, Є. Рюміна, І. Сааджан, М. Долішнього, О. Гаманкова та інших.

У роботах Р. Суськіна розглянуто практику створення і реалізації спільних продуктів банку і страхової компанії. І.Н. Кожевнікова визначає економічні основи взаємодії страхових компаній та банківських установ щодо економічних відносин, що пов'язані з залученням і використанням грошових коштів населення та підприємств.

Основна мета роботи полягає у визначенні місця взаємодії ринків банківських та страхових послуг у процесах розвитку банківської системи в цілому та окремих банків.

В умовах впливу інтернаціоналізації та глобалізації на розвиток інтеграції України в світову економіку та посилення процесів концентрації і конкуренції у сфері вітчизняного банківського та страхового бізнесу, особливо актуальною як для банків, так і для страхових компаній стає проблема вибору ефективних напрямів їх об'єднання (організаційної форми співпраці), раціональної взаємодії з метою збереження фінансової стійкості, досягнення конкурентних переваг та отримання перспектив зростання [1].

Ринок фінансових послуг стає місцем акумуляції фінансових ресурсів та можливості їх перерозподілу за допомогою різних фінансових продуктів та різних фінансових інститутів. Одним із різновидів фінансових послуг є фінансове посередництво, яке являє собою діяльність, пов'язану з отриманням та перерозподілом фінансових коштів, крім випадків, передбачених законодавством. Фінансове посередництво здійснюється установами банків та іншими фінансово-кредитними організаціями [2].

Фінансове посередництво – здійснення професійної діяльності на фінансовому ринку. Така діяльність реалізується системою фінансових інститутів. Фінансове посередництво розглядається у вузькому та широкому розумінні, що пов'язане з існуванням прямого і непрямого фінансування. У вузькому розумінні – це надання послуг на фінансовому ринку за комісійну винагороду (надання агентських послуг або здійснення розрахункових операцій). Фінансове посередництво у вузькому розумінні пов'язане з прямим фінансуванням. У широкому розумінні – це надання трансформаційних послуг. Воно пов'язане з непрямим фінансуванням та наданням агентських послуг.

Послуги на фінансовому ринку перестали бути привілеєм банків, а тенденції розвитку ринку засвідчують, що клієнтів все більше цікавить рівень доступності якісних і оперативних послуг, а не банки як такі. Тому з метою збереження клієнтури банку і своєї ролі на ринку, банки активно виходять на нові сегменти ринку фінансових послуг, поєднують свої зусилля з іншими учасниками ринку, перетворюючи їх з конкурентів на союзників.

Поступово змінюється і сам характер послуг на фінансових ринках. Посилюється конкуренція на ринку традиційних послуг між банками, а також між банками та небанківськими установами на фінансовому ринку. У цьому зв'язку банки повинні постійно працювати над диверсифікацією джерел своїх доходів, розробляти і розвивати нові, нетрадиційні для банківської системи України послуги. Одним із практично неосвоєних вітчизняними банками сегментів фінансового ринку є страховий ринок, на якому в зарубіжних країнах отримують значну частину доходів у вигляді комісійних від реалізації страхових продуктів [3].

Організаційні форми консолідації банківського та страхового бізнесу включають в себе модель спільного підприємства, стратегічну модель створення нової інституції, модель обміну акціями фінансових інституцій чи створення конгломерату – фінансової групи, а також стратегічний альянс [4]. В Україні формування банківсько-страхових груп тільки набирає обертів. Поки що в Україні банки і страхові компанії стикаються на обмежених сегментах фінансових послуг, що пропонуються клієнтам. До того ж, у страхових компаній багато проблем, які частково вирішуються при створенні банківсько-страхової групи, – це недостатня капіталізація, відсутність могутніх збутових мереж, обмеженість набору страхових послуг [5].

У «Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2015 р.» [6] визначено

загальні проблеми фінансового сектора. Серед них необхідно зупинитися на наступних:

- розвиток має дискретний та непропорційний характер;
- у структурі українського фінансового ринку невиправдано малою є частка небанківського фінансового сегмента, на яку припадає тільки 7% від загального обсягу активів фінансових установ;
- нормативно правова база, покликана регулювати різні аспекти професійної діяльності на фінансовому ринку, є досить суперечливою та не повністю сформованою;
- розпорошення державного регулювання і нагляду унеможливорює комплексний підхід до розвитку ринку як цілісної системи та не дозволяє забезпечити ефективного контролю за діяльністю фінансових конгломератів та консолідованого нагляду за професійними учасниками різних сегментів ринку;
- розвиток фінансового сектора гальмується насамперед низькою капіталізацією фінансових установ. Загальний капітал усієї банківської системи України дорівнює власному капіталу одного середнього за розмірами європейського банку, а недокапіталізованість страхових компаній унеможливорює страхування масштабних ризиків в енергетичній, екологічній та фінансовій сферах, стримує розвиток аграрного та медичного страхування;
- відсутність дійових механізмів податкового стимулювання інвестиційної активності громадян та законодавчих засад для впровадження інвестиційного страхування.

Ринок страхових послуг залишається найбільш капіталізованим серед інших небанківських фінансових ринків. Загальна кількість страхових компаній станом на 31.12.10р. становила 456, у тому числі СК "life"¹ – 67 компаній, СК "non-life" – 389 компаній (станом на 31.12.09 – 450 компаній, у тому числі СК "life" – 72 компанії, СК "non-life" – 378 компаній). У 2010 році на ринку страхування відбулось незначне „пожвавлення”, при цьому показники ще не досягли докризових значень. Спостерігалось макроекономічне відновлення ринку страхування. Так, за 2010 рік частка валових страхових премій у відношенні до ВВП становила 2,1%, що на 0,1 в.п. менше в порівнянні з 2009 роком та на 0,4 в.п. менше в порівнянні з показником 2008 року; частка чистих страхових премій у відношенні до ВВП за 2010 рік становила 1,2%, що на 0,1 в.п. менше в порівнянні з відповідним показником 2009 року та на 0,5 в.п. менше в порівнянні з відповідним показником 2008 року.

Обсяг статутного капіталу страхових компаній України у 2010 році склав 14 429,2 млн. грн., а загальні активи страховиків 45 234,6 млн. грн. [7]. Разом з тим, основною проблемою для страховиків залишається недостатність ліквідних фінансових інструментів для проведення ефективної політики інвестування коштів.

Боротьба на страховому ринку України, на жаль, відбувається за принципом — усі проти всіх. Чи не найактивнішим гравцем при цьому виступає Ліга страхових організацій України (ЛСОУ). Зокрема, вона незадоволена положеннями проекту нового Податкового кодексу, що готує Мінфін, і підготувала проект звернення до уряду з пропозиціями щодо оподаткування компаній, які спеціалізуються на страхуванні життя, де наполягає на збереженні існуючої системи оподаткування,

яка, на її думку, за 10 років зарекомендувала себе як найбільш прозора, зрозуміла і малозатратна в адмініструванні. Крім того, ЛСОУ вимагає враховувати специфіку страхової діяльності в нормах Цивільного Кодексу і не збільшувати норматив статутного капіталу страхових компаній, а зменшувати. Бо на початковому етапі компанії розвиваються за рахунок інвестицій акціонерів. Нинішні ж законодавство і позиція ГКЦБФР роблять не вигідними капіталовкладення у страховий бізнес і перешкоджають його капіталізації. На недавньому засіданні правління ЛСОУ було висунуто вимогу про надання об'єднанню страховиків статусу саморегульованої організації з відповідними правами. Страховики закликали Держфінпослуг конкретизувати положення стратегії розвитку фінансового сектора до 2015 року [8].

Продовжується «докапіталізація» банківської системи. Експерти Української кредитно-банківської спілки (УКБС) зазначили, що Постанова НБУ від 09.06.10 № 273 зобов'язала банки менш ніж за 1,5 роки (до 01.01.2012) збільшити регулятивний капітал до 120 млн. грн. (при встановленому законодавством на той час мінімальному розмірі статутного капіталу – 75 млн.грн.). Одночасно невеликим банкам до моменту зростання капіталу заборонили збільшувати депозитний портфель фізосіб.

Разом з тим, Верховною Радою України 15.02.2011 р. прийнято зміни до ЗУ “Про банки і банківську діяльність”, відповідно до яких регулятивний капітал банку не може бути менший ніж статутний (який цим же законом встановлено розмір 120 млн. грн.) Одночасно Закон надає банкам 5 років (до 2016 р.) для виконання вимоги щодо нарощення статутного та регулятивного капіталів.

Однак, незважаючи на норми зазначеного Закону, НБУ висунув вимогу із нереальними для 20% банків термінами (до кінця поточного року) наростити регулятивний капітал до 120 млн.грн. Також Нацбанк вимагає негайно розробити й подати до НБУ план капіталізації із зазначенням конкретних заходів нарощення капітальної бази та строків їх виконання. При цьому регулятор попередив про застосування заходів впливу до банку та його керівників у разі невиконання цих вимог.

УКБС вважає таку позицію регулятора необ'єктивною як з юридичної, так і з економічної точок зору. Адже НБУ рекомендує банкам здійснити термінове нарощення регулятивного капіталу, в т.ч. шляхом залучення субординованого боргу. Але нарощення капіталу фінустанов за рахунок субборгів погіршить прибутковість банківської системи. Оскільки цей ресурс є платним, що призводить до додаткових витрат фінустанов, і замість спрямування прибутку до капіталу банки будуть змушені сплачувати відсотки за користування субкредитом. Це повністю нівелює економічний ефект від впровадження вимоги щодо збільшення регулятивного капіталу, оскільки банки позбавляються можливості збільшувати капітал за рахунок рекапіталізації прибутку [9].

Оптимальний шлях капіталізації банківської системи – нарощення статутного капіталу, поступове збільшення якого приведе до автоматичного зростання регулятивного капіталу та забезпечить виконання фінустановами вимог законодавства України та відповідатиме міжнародній практиці.

“Так, закордонні банки реалізують стандарти Базеля-3 поетапно, (починаючи з 2013 до 2019 року), з огляду на складність процесу нарощення капіталу”, – повідо-

мив Голова Координаційної Ради Асоціації “Український Кредитно-Банківський Союз” Борис Соболев. – Це дозволяє поступово акумулювати капітал, і при цьому стабільно фінансувати економіку. Тому, для збереження існуючої багатогранної банківської системи України, національним банкам також доцільно надати не менше 5 років для нарощення регулятивного капіталу.”

Оцінити можливість розвитку взаємодії банківських та страхових установ за рахунок розширення страхування фінансових ризиків можливо, якщо порівняти обсяги портфелів кредитування за видами кредитів та загальних сплачених страхових премій за відповідний період (табл. 1, 2).

Дані аналізу показують реальне співвідношення коштів банків та страхових компаній. Так, при найбільш залежних від страховиків операціях автокредитування, іпотечного кредитування, яке передбачає страхування не лише майна або відповідальності, але й ризиків кредитування, а в деяких випадках і життя позичальника, спостерігається найнижче покриття страховими преміями обсягів кредитних операцій.

Таким чином, згідно з отриманими даними, всі страхові премії покривають лише 16% загального обсягу кредитних операцій всієї банківської системи. Тобто лише 16% від усіх збитків страхові компанії зможуть розмістити банкам. Однак це лиш за умови, коли інші види страхування, крім страхування кредитів, здійснюватись не будуть. А всі премії страховиків підуть лише банкам.

Таблиця 1. Аналіз показників банківського та страхового бізнесів за напрямками діяльності на 01.01.2010 р. (тис. грн.) [7; 10]

Показник	Страхові премії	Сума кредитів	Покриття, %
Автокредитування	5345070	107542684	4,97
Іпотека	1896213	84674229	2,24
Кредити фізичним особам	12446742	268856709	4,63

При автокредитуванні лише 5% усіх виданих кредитів зможуть бути погашені за рахунок премій, що стосуються цих полісів – страхування цивільної відповідальності, добровільне страхування майна, страхування наземного транспорту та ін.

Страхове покриття іпотечного кредитування становить лише 2,25%. Це не дивно за низької ризикованості даних операцій та високого рівня їх забезпечення заставним майном.

Поза сумнівом, іпотечні кредити конче важливі для клієнта. Відтак для того щоб зберегти свій спосіб життя, потрібен певний захист. Пояснювати клієнту необхідність страхування життя під час кредитування, а також продавати страховий продукт не проблематично. Однак страхування життя – дорогий продукт і його просування на ринку неоднозначно сприймають українські банки. Тому страховим компаніям слід максимально спростувати процес страхування – страховий продукт має бути «підлаштований» під банківський – іпотечний кредит. Продаж страхових послуг доцільно здійснювати у банку його співробітниками, оскільки це, передусім, підвищує довіру клієнта до страхової компанії. Конче важливим моментом є прозора схема оплати комісійних та заохочення банківських співробітників за продажі «страховки». Все повинно проходити тільки через банк і під контролем банку. Слід

розробити прозору схему надання інформації банку про реальні прибутки страхової компанії, і за результатами року ділитися із ним певною частиною прибутку.

Таблиця 2. Аналіз страхового покриття кредитних портфелів на 01.01.2011 р. (тис. грн.) [7; 10; 11]

Показник	Страхові премії	Сума портфеля	Покриття, %
Кредитний портфель банківської системи	123412120	741815978	16,64
Кредитний портфель банків першої групи	123412120	521997132	23,64
Кредитний портфель «Укрсиббанку»	123412120	50412435	244,80

Як бачимо, дані аналізу свідчать про те, що суми страхових премій недостатні для гарантування безпеки банківських установ. Було зроблено припущення, що для відшкодування втрат за кредитами, тобто їх повного неповернення, будуть використані всі зібрані страховиками премії, без урахування інших напрямків страхової діяльності. Таким чином, ми бачимо, що вся страхова система зможе повністю відшкодувати втрати лише великих системних банків, таких як «УкрСиббанк» – покриття страховими преміями банківських ерудитів сягає 240%. На 01.01.2011 р. «УкрСиббанк» знаходиться на 4 місці в банківській системі за рівнем активів та капіталу. А отже, його кредитний портфель – не найбільший у банківській системі. Щодо питання відшкодування банку втрат за фінансовими ризиками або ж відшкодування втрат майна, то за цих умов страхових премій може не вистачити.

Також, було розглянуто покриття страховими преміями кредитного портфелю 1-ї групи банків – найбільших банків України. Лише 24% від загальної суми кредитного портфеля зможуть відшкодувати страховики у випадку повного його неповернення. А що стосується покриття ризиків усієї банківської системи, то частка покритих кредитів сягає лише 17%. За цих умов страховики не можуть повністю гарантувати безпеку банківського кредитування.

На жаль, в Україні комплексне страхування банківських ризиків (Bankers Blanket Bond) не набуло поширення. Серед причин недостатнього поширення даної страхової програми 62,5% експертів зазначили упереджене ставлення до страхових компаній з боку банків, 54,2% – небажання страхувати банківські ризики. Не сприяє налагодженню тісної співпраці відсутність регуляторних правил взаємовідносин між страховиками та банками, що й призводить до застосування «неписаних» правил акредитації і т.ін.

Обмежити вплив цих ризиків на діяльність банківської установи можна тільки шляхом своєчасного інформування один одного про зміну обставин, роль страхової компанії в цьому напрямку зростає.

Про необхідність розширення співпраці страхових та банківських інститутів у вітчизняній економіці свідчать багато фактів, які впливають з невизначеності нинішньої ринкової ситуації. Відмінною рисою банківської діяльності є підвищений ризик, і насамперед неповернення кредиту, що може статися як із вини позичальника, так і через незалежні від нього обставини. Тому страхування на такий випадок – це форма отримання банками гарантій повернення виданих коштів.

Крім того, співпраця зі страховими компаніями веде до розширення сфери послуг банку, що робить його привабливішим для потенційних клієнтів і приносить додатковий прибуток. Тісна взаємодія страхових і банківських інститутів є

найважливішою умовою стабілізації економіки і початком зростання ринків фінансових послуг.

Бібліографічні посилання та примітки

1. Альошина Л.С. Активізація інтеграційних процесів у взаємовідносинах банків і страхових організацій / Л.С. Альошина, Л.О. Петик // Фінанси України. – К.: Україна, 2006. – № 6. – С.107-113.
2. Шевцова О.Й. Фінансовий лізинг в системі фінансового посередництва: організація та планування/ О.Й. Шевцова, М.О.Власенко // Вісник ДНУ. Серія: Економіка. – 2009. – Т. 17. – №10/1.– С.11-20.
3. Грищенко Р. Тенденції банківського бізнесу: злиття банків, страхових компаній та пенсійних фондів/ Р.Грищенко // Вісник НБУ. – 2004. – Лютий. – С. 15-17.
4. Єрмошенко А.М. Порівняння основних моделей банківського страхування / А.М. Єрмошенко // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 3(81). – С. 167-174.
5. Фурман В. Тенденции создания финансовых групп / В. Фурман // Финансовый директор. – 2002. – №6. – С.19-21.
6. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbs.org.ua/files/dpee1.pdf>
7. Підсумки діяльності страхових компаній за 2010 рік. Офіційний сайт Держфінпослуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/sk_2010.pdf
8. Семенченко М. Чорне й біле. Де отримати правдиву інформацію про тих, хто гарантує здоров'я й життя [Електронний ресурс] / М.Семенченко//День. – 2009. – №137. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/186438>
9. Офіційний сайт НБУ. Статистика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/Statist/index.htm>
10. НБУ не варто заганяти українські банки у глухий кут// Офіційний сайт УКБС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbs.org.ua/index.php?get=14&id=5296>
11. Офіційний сайт АКІБ «УкрСиббанк» (BNP Paribas Group) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrsibbank.com>

Надійшла до редколегії 18.02.2011.